

Наталія Ігорівна КОЗЬМУК

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Львівський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університету банківської справи»
Kozmuk_natalia@ukr.net

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГРОЗ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація

В статті розглянута та запропонована характеристика фінансової безпеки вищого навчального закладу. Перелічені та охарактеризовані за рівнем впливу загрози та ризику, що суттєво впливають на фінансову діяльність організації та її існування загалом.

Ключові слова: фінансова безпека; вищий навчальний заклад; фактори ризику; загрози; кризові явища; нормативно-правова база.

Наталія Игоревна КОЗЬМУК

кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов и финансово-экономической безопасности
Львовский учебно-научный институт
ДВНЗ «Университет банковского дела»

КЛАССИФИКАЦИЯ И ХАРАКТЕРИСТИКА УГРОЗ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация

В статье рассмотрена и обоснована характеристика финансовой безопасности высшего учебного заведения. Перечислены и оценены за уровнем влияния риски и угрозы, которые существенно влияют на финансовую деятельность организации и ее существование в целом.

Ключевые слова: финансовая безопасность; высшее учебное заведение; факторы риска; угрозы; кризисные явления; законодательная база.

Natalia Igorivna KOZMUK

PhD of Economics, Associate Professor
of the Department of Finance and Economic Security
Lviv Educational and Scientific Institute
State higher education institution
Banking University

CLASSIFICATION AND CHARACTERISTICS OF THREATS TO FINANCIAL SECURITY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Abstract

The article reviewed and offered financial security characteristics of higher education. Listed and described in terms of the impact of threats and risks that significantly affect the financial activities of the organization and its existence as a whole.

At present, universities Ukraine suffer devastating impact because of the consequences of the economic crisis, political and social sectors of the state. In these circumstances, the functioning of institutions of higher education have an impact both external and internal threats that arise in the performance of educational, scientific and economic activities.

The activities of the organization of financial security institution of higher education is to identify the factors, events or processes that might harm the organization or adversely affect its operation. Factors such phenomena or processes are threats and system security financial institutions should be organized so that advance warning of the threat. To create an effective mechanism for preventing negative consequences internal and external factors on the financial position of universities, it is necessary to identify and classification of the main threats affecting financial

security universities. To create an effective security system finansvovoyi Universities need to have a clear idea of what needs protection, awareness about relevant threats, their impact and level of exposure, the ability to warn them. These issues associated with the investigation of threats to financial security in education and the regular appearance of more relevant and emerging threats with which universities face for the first time.

Key words: *financial security; institution of higher education; risk factors; threats; crisis; the legislative framework.*

JEL classification: *H 56*

Постановка проблеми. На сучасному етапі, вищі навчальні заклади України зазнають руйнівного впливу через наслідки кризових явищ в економіці, політичній, соціальній галузях держави. У цих умовах на функціонування закладів вищої освіти чинять вплив як зовнішні, так і внутрішні загрози, які виникають при здійсненні ними освітньої, наукової та господарської діяльності.

Одні вчені характеризують фінансово-економічну безпеку підприємства, як стан найефективнішого використання ресурсів для запобігання загроз та забезпечення стабільного функціонування підприємства в теперішній час і в майбутньому [1, с. 138]. Інші – як стан корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки та устаткування, прав) підприємницьких здібностей, за якого гарантується найефективніше їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного та соціального розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам [2, с. 466], а також, як стан і здатність протистояти небезпеці, що руйнує спроможність реалізувати свою місію в системі панівних суспільних відносин [3, с. 164]. На нашу думку, фінансову безпеку вищого навчального закладу, необхідно розглядати як багатогранне, багатоступеневе явище, що має складне інформаційне та прогнозно-аналітичне забезпечення.

Діяльність з організації системи фінансової безпеки вищого навчального закладу полягає у виявленні факторів, явищ або процесів, що можуть завдати шкоду організації або негативно вплинути на її функціонування. Такі фактори, явища або процеси є загрозами, а система фінансової безпеки ВНЗ має бути організована таким чином, щоб завчасно попереджати загрози. Для створення ефективного механізму запобігання негативним наслідкам впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на фінансовий стан ВНЗ, необхідним є визначення та класифікація основних загроз, що впливають на фінансову безпеку вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових публікацій, присвячених дослідженню фінансово-економічної безпеки в цілому та загроз її стану зокрема, розглядають праці таких науковців, як І. С. Стеців [7], Л. П. Снігир, А. С. Соснін [18], П. Я. Пригунов [18], В. Ф. Гапоненко [11], В. П. Мак-Мак [16], О. А. Грунін [13], С. О. Грунін [13], М. Д. Гласний [12], Ж. Б. Рахметуліна [17], А. Н. Фомічев [19], О. І. Барановський, М. М. Єрмошенко, Я. А. Жаліло, В. І. Мунтіян, С. І. Ніколаюк, Д. Й. Никифорчук, Г. Пастернак-Таранушенко, В. А. Предборський та ін.

Вагомий внесок у висвітлення проблем класифікації загроз фінансово-економічній безпеці ВНЗ зробили багато фахівців і науковців: О. І. Барановський, М. М. Єрлюшенко, Т. М. Боголіб [9], Л. М. Віткін [10], Л. М. Волков [10], О. І. Хімічева [10], А. С. Зенкін [10], К. В. Карпова [15] та ін.

Постановка завдання. На нашу думку, на сьогоднішній день недостатньо уваги приділено проблемам своєчасного виявлення та послідуочого обґрунтування рівня впливу кожної окремої загрози фінансово-економічній безпеці ВНЗ. Щоб створити ефективну систему фінансової безпеки ВНЗ, потрібно мати чітке уявлення про те, що потребує захисту, обізнаність про відповідні загрози, їх вплив та рівень впливу, здатність попередити їх. Дані питання пов'язані з недостатнім дослідженням загроз фінансової безпеки в освітній галузі та регулярну появу все більш актуальних та нових загроз, з якими вищі навчальні заклади стикаються вперше.

Поняття фінансової безпеки вищого навчального закладу та критерії її оцінки, виявлення та визначення рівня загроз, потребують конкретизації. Якщо їх пов'язувати із

будь-якими чинниками ризику, що враховуються при прийнятті управлінських рішень, то проблеми фінансової безпеки стануть тотожними проблемам управління фінансами ВНЗ взагалі. Тому проблематику фінансової безпеки доцільно зосередити на нейтралізації зовнішніх та внутрішніх загроз, можливих втрат від реалізації цих дій. Автор статті розглядає зазначені напрямки дослідження та ставить на меті вказати класифікаційні ознаки та характеристики рівня загроз фінансовій безпеці ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно відокремити поняття «економічна безпека» та «фінансова безпека» ВНЗ. На нашу думку, поняття економічної безпеки значно ширше та багатогранніше, підпадає під вплив більшої кількості факторів, чинників та загроз, ніж фінансова. Але, в даному дослідженні, значна увага приділяється саме фінансовій безпеці, оскільки, на нашу думку, вона є першочерговою найвагомішою складовою економічної безпеки і вирішення питання її забезпечення дасть можливість упередити поширення кризових явищ вже, в свою чергу, на економічну безпеку ВНЗ.

Оскільки ВНЗ країни є вагомою складовою державної структури загалом, а також складною соціально-економічною системою, то під час розгляду проблеми упередження загроз фінансовій безпеці вищого навчального закладу слід враховувати як внутрішні, так і зовнішні чинники, що безпосередньо й у певних умовах опосередковано впливають на безпеку фінансового стану цього закладу. На наш погляд, фінансова безпека ВНЗ залежить від спроможності керівництва попередити та уникати можливі загрози і ліквідувати шкідливі наслідки негативних явищ, що впливають на їх діяльність, як суб'єкта економіки. Суб'єкти управління системою повинні прагнути до інформованості про наявність ризиків, постійно їх оцінювати, знати про їх важливість та зміст.

Процес забезпечення фінансової безпеки ВНЗ у динаміці – це виконання дій за необхідними параметрами й методикою, скерованих на створення умов забезпечення його стійкості. Таке подання процесу економічної безпеки засвідчує, що кожна її складова повинна досліджуватись на всіх етапах, це забезпечить комплексний підхід до дослідження економічної безпеки [15].

За думкою окремих авторів, безпека, як явище, завжди стоїть поряд з поняттям небезпеки: “Її дуальність з безпекою є іманентною, тому безпека завжди має розглядатися в парі з небезпекою...” [4, с. 43]. М.М. Єрмошенко трактує небезпеку як об'єктивно існуючу можливість негативного впливу на якість явища, систему, механізм, соціальний організм, унаслідок чого йому може бути заподіяна шкода, що призведе до занепаду, кризового стану тощо [5, с. 23]. Ризик – одна з форм небезпеки, тобто можлива небезпека невдачі запланованих дій [6, с. 583], можливість виникнення несприятливих або небажаних наслідків діяльності самого суб'єкта [1, с. 10]. Небезпека виникає в результаті впливу факторів, цілий ряд яких утворює ризики, подальша їх трансформація призводить до виникнення загроз, що, в свою чергу, приймаючи форму виклику, впливають на систему.

Користуючись загальними визначення, вважаємо, що фінансова безпека ВНЗ – це такий стан його фінансів, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз і гарантує стабільне функціонування та динамічний розвиток.

Отже, забезпечення фінансової безпеки має бути засноване на аналізі чинників, визначенні зони ризиків, оцінці загроз та реакції на виклики з метою попередження або зниження можливого збитку.

У науковій літературі описані різні фактори ризику, небезпеки і загрози, що можуть бути згруповані за різними класифікаційними ознаками. Так, залежно від можливості їх прогнозування вони виділяють ті небезпеки або загрози, які можна передбачати та непередбачувати. До перших належать ті, які, як правило, виникають в певних умовах, відомі з досвіду господарської діяльності, своєчасно виявлені та узагальнені економічною наукою.

Важко не погодитися із ученим М. Гласним, який розглядає 7 основних загроз в системі вищої освіти, які вважає найбільш злободенними та глобальними проблемами зазначає [12]:

1. Невідповідність законодавчим вимогам.
2. Світові фінансові кризи.

-
3. Енергетичні кризи.
 4. Інфляція.
 5. Зміни споживчого попиту.
 6. Боротьба за талановитих фахівців.
 7. Епідемії.

Загрози розвитку системи вищої освіти, в залежності від джерела виникнення, розділяють їх на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні виникають без участі і мимоволі постійного і змінного складу освітніх і наукових установ, незалежні від прийнятих рішень і здійснюваних дій. Їх необхідно розпізнавати й обов'язково враховувати в управлінських рішеннях. Суб'єктивні загрози породжені навмисними або ненавмисними діями людей, працівниками різних органів і організацій. Тому їх попередження багато в чому пов'язане з впливом на суб'єктів економічних відносин.

Залежно від можливості запобігання, можливо виділити форс-мажорні і не форс-мажорні загрози. Перші відрізняються впливом, який неможливо зупинити (війна, катастрофа, природне та екологічне лихо). Другі – ті, що можна вчасно попередити своєчасними діями.

По можливості настання загрози необхідно розрізняти як явні, тобто реально існуючі, видимі, і латентні, тобто приховані, ретельно замасковані, які важко виявляються. Вони можуть проявитися раптово. Тому їх відображення потребує одразу вжити термінових заходів, додаткових зусиль і коштів.

Одні вчені класифікують загрози по об'єкту посягання: персонал, майно, техніка, інформація, технології, імідж [17]. Інші виділяють загрози за природою їх виникнення: політичні, економічні, техногенні, правові, кримінальні, екологічні, конкурентні, контрагентські та ін. Залежно від величини збитку загрози можна поділити на ті, що викликають труднощі, значні та катастрофічні. За ступенем ймовірності необхідно розрізняти неймовірні, малоймовірні, ймовірні, вельми вірогідні, цілком ймовірні загрози [19].

В.П. Мак-Мак розділяє загрози за ознакою їх віддаленості за часом: безпосередня, близька (до 1 року), далека (понад 1 року) і в просторі: на території організації; прилеглої до організації; на території регіону, країни; на закордонній території [16].

Найбільшого поширення в науці набуло виділення загроз залежно від сфери їх виникнення. За цією ознакою розрізняють внутрішні і зовнішні. Зовнішні загрози виникають за межами економічних систем. Внутрішні загрози обумовлені тими процесами, які виникають в ході функціонування економічних систем.

Виходячи з наведеної класифікації загроз можна визначити, що для діяльності ВНЗ притаманні як внутрішні, так і зовнішні загрози. Такі загрози можна пов'язати з виконанням вимог сучасного законодавства України в галузі освіти та науки. Надання освітніх послуг відноситься до ліцензійного виду діяльності. Тобто порушення ліцензійних вимог щодо надання освітніх послуг являється однією з головних загроз діяльності ВНЗ [15].

Таким чином, можемо узагальнити та навести наступну класифікацію загроз економічній безпеці ВНЗ:

1. Зовнішні загрози:

- нестабільність державної політики у галузі вищої освіти;
- зміна системи оцінки знань при зачисленні абітурієнтів;
- несприятлива демографічна ситуація;
- конкуренція на ринку вищої освіти;
- насичення ринку праці випускниками певних спеціальностей;
- вплив економічної кризи на купівельну здатність споживача освітніх послуг;
- рівень корупції та злочинності в Україні, а саме, відсутність профілактичних заходів проявам корупції, шахрайства у ВНЗ.

2. Внутрішні загрози :

- невідповідність нормативно-законодавчим вимогам;

-
- старіння персоналу в системі вищої освіти;
 - постійний дефіцит кваліфікованих кадрів;
 - неможливість своєчасно відреагувати на зміну споживчого попиту через довготривалі бюрократичні процедури;
 - складність впровадження інновацій в системі вищої освіти;
 - наявність конфліктних стосунків між керівництвом вищого навчального закладу і викладацьким складом;

Проаналізуємо основні види загроз економічній безпеці ВНЗ. До внутрішніх загроз слід віднести все те, що утворює умови до порушення чинного законодавства в галузі освіти та ліцензійних умов з боку керівників, професорсько-викладацького складу, іншого постійного персоналу ВНЗ та студентів.

Серед внутрішніх загроз найбільш притаманні загрози, які пов'язані з ризиком невідповідності нормативно-законодавчим вимогам. Ризик невідповідності законодавчим вимогам функціонування фінансових систем вищів може з високим рівнем проявлятися у невиконанні ними всіх напрямків функціонування фінансових систем (наприклад, порушення вимог щодо ведення фінансового, податкового, управлінського обліку, незабезпеченість матеріальними ресурсами, нецільове та неефективне використання грошових коштів).

Ризик старіння персоналу в системі вищої освіти. Слід звернути увагу на той факт, що на окремих посадах в системі вищої освіти значну питому вагу займають працівники передпенсійного та пенсійного віку. Боротьба за талановитих фахівців обумовлена постійним дефіцитом кваліфікованих кадрів у практично всіх без винятку економічних системах, а отже, високим цей ризик буде залишатися для всіх елементів системи вищої освіти [8].

Загроза неможливості передбачити і своєчасно відреагувати на зміни споживчого попиту, на нашу думку, створює вірогідність виникнення одного з найважливіших ризиків всіх без винятку економічних систем, тому для всіх елементів системи вищої освіти ризик буде високим. Це пов'язано з довготривалими бюрократичними кроками, необхідними для ліцензування окремих спеціальностей, найбільш актуальних на ринку освітніх послуг, та оформленні необхідної документації. Крім того, досить суттєвий вплив на перелік спеціальностей чинить такий фактор, як «престижність», а не необхідність суспільству.

Ризик нездатності до інновацій в системі вищої освіти незначний з огляду на те, що саме в цій системі і зароджуються інноваційні підходи.

Не меншою загрозою діяльності ВНЗ є наявність конфліктних стосунків між керівництвом та викладацьким складом. Це особливо небезпечно, а ще гірше коли до конфлікту втягнуті студенти.

Також, можемо погодитись з окремими науковцями, що одним з негативних викликів для економічної безпеки ВНЗ в сучасних умовах, є відсутність профілактичних заходів проявам корупції, шахрайства у ВНЗ. Корупція у будь-якій сфері життя суспільства – асоціальне, аморальне та протиправне явище. Найбільш болісні наслідки має корупція в освіті, бо має довгостроковий вплив, створюючи підґрунтя для подальшого укорінення корупції в суспільстві, спотворюючи аксіологічну парадигму його існування, а також наносить непоправної шкоди, гальмуючи, зокрема, й економічний розвиток країни та негативно впливаючи на можливе інноваційне зростання з огляду на різке зниження рівня якості освіти. Дана проблема є симбіозом рушійних сил які живлять одна-одну. На рівні навчального процесу корупцію зумовлює неякісне викладання, суб'єктивне оцінювання та незацікавленість студентів у здобутті знань.

Зазначені раніше зовнішні загрози виникають за межами економічних систем. Зовнішні загрози проявляються в негативних наслідках соціально-економічного розвитку країни. Політична та економічна нестабільність в державі є головною загрозою розвитку вищої освіти в Україні. На сучасному етапі суспільного життя вища освіта є не тільки найважливішою соціальною сферою, але й у прямому значенні найважливішою економічною

галуззю. Вона відіграє все більш важливу роль у накопиченні та розвитку людського капіталу. Тому перспективи зростання добробуту нашої країни пов'язані зі збільшенням значущості вітчизняної освіти.

Також, серед зовнішніх загроз є несприятлива демографічна ситуація, яка склалася в нашій державі упродовж останніх років. У всіх сферах суспільного життя прослідковуються негативні наслідки складної демографічної ситуації. У зв'язку з демографічною кризою в багатьох вищих навчальних закладах постає проблема набору студентів не тільки на контрактну форму навчання, але й за державним замовленням. На ринку освітніх послуг залишаються лише ті вищі навчальні заклади, що надаватимуть якісні освітні послуги. Ця тенденція зі зниженням кількості потенційних студентів призводить до посилення конкуренції між ВНЗ [8].

Важливе значення серед загроз має «нездорова» конкуренція на ринку вищої освіти. Конкуренція проявляється у поведінці виробників освітніх послуг – навчальних закладів. При цьому розвиток конкурентних відносин відбувається за різними напрямками, серед яких можемо виділити наступні: конкуренція між ВНЗ різних форм власності, конкуренція за студентів, конкуренція за висококваліфікованих викладачів, конкуренція за фінансові ресурси, зокрема, кошти державного бюджету; конкуренція за просування на міжнародний ринок освіти, за іноземних студентів.

Так, прагнення залучити студентів приводить навчальні заклади до необхідності підвищення конкурентоспроможності освітніх послуг, а також їх диверсифікації.

До зовнішніх загроз економічній безпеці відноситься загроза насиченості ринку праці випускниками певних спеціальностей. Останнім часом в Україні дедалі більше відчувається розбалансування ринку освітніх послуг і ринку праці: людський капітал, сформований системою освіти, залишається недовикористаним або взагалі незатребуваним на ринку праці. Йдеться, по-перше, про феномен «надлишкової освіти», коли працівники з високою формальною підготовкою займаються малокваліфікованими видами праці, що свідчить або про вкрай низьку якість освіти, або про нераціональне використання праці; по-друге, про працю не за спеціальністю, хоча працівники при цьому залишаються на високих ступенях професійно-кваліфікаційної ієрархії. Український ринок праці на сьогоднішній день переповнений випускниками вишів з юридичними та економічними дипломами, а також фахівцями в області менеджменту [8].

Не останнє місце серед зовнішніх загроз відводиться впливу економічної кризи на купівельну здатність споживача освітніх послуг. Протягом десятиліття у всьому світі дають про себе знати кризові проблеми, які не вдається вирішити в рамках традиційних методичних підходів, все частіше чуємо про всесвітню кризу освіти. Залежно від умов, що склалися в Україні, ця криза проявляється в різних формах. Сьогодні наявність кризи вітчизняної системи освіти вже ніким не заперечується, проте кризова ситуація не тотожна занепаду. В Україні криза освіти розвернулася на тлі глобальної кризи освіти і під могутньою дією загальної кризи нашої держави, всієї її соціально-економічної і суспільно-політичної системи.

Проблема рівності доступу до освіти має два основні аспекти:

- забезпечення доступу кожної людини до базової освіти, необхідної для ефективного функціонування в сучасному суспільстві;
- рівність під час вступу до навчальних закладів для всіх соціальних груп і прошарків незалежно від матеріального стану людей, їх національності, статі, місця проживання та інших особливостей [8].

Висновки та подальші дослідження. Наведене визначення фінансової безпеки ВНЗ дає можливість зрозуміти суть цього явища. Визначення складових, загроз та ризиків процесу фінансової безпеки сприяє розумінню її загального змісту та технології здійснення. Для будь-якого підприємства завжди існують загрози, які надходять ззовні або виникають усередині підприємства. Узагальнюючи сучасні підходи до визначення загроз можемо стверджувати, що загроза – це чинник безпосередньої небезпеки заподіяння шкоди

діяльності та існуванню ВНЗ. В роботі проведено систематизацію загроз за певними ознаками та запропоновано класифікацію небезпек і загроз фінансовій безпеці вищого навчального закладу, які розмежовано на зовнішні та внутрішні. Відповідно до запропонованої класифікації виявлено вплив внутрішніх і зовнішніх загроз та визначені найбільш небезпечні і впливові. Система фінансової безпеки покликана захистити ВНЗ від зовнішніх та внутрішніх загроз, надійно зберегти та ефективно використати їх матеріальний і фінансовий потенціал. У подальших дослідженнях плануємо розробити ефективний механізм забезпечення фінансової безпеки вищих навчальних закладів з врахуванням потенційних загроз як зовнішнього так і внутрішнього характеру.

Список літератури:

1. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) [Текст] / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО “Бизнес-школа Интел-синтез”, 1997. 288 с.
2. Економіка підприємства [Текст] : підручник / (Покропивний С.Ф. та ін.) під ред. С. Ф. Покропивного (вид.2-е, перероб. та доп.) – К.:КНЕУ 2001. 528 с.
3. Основы економічної безпеки [Текст] : підручник. – К.: Вид-во нац. ун-ту внутр. Справ, 2003. – 236 с.
4. Герасимчук З. В. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення [Текст] : монографія / З. В. Герасимчук, Н. С. Вавдіюк. – Луцьк: Настир'я, 2006. – 244 с.
5. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення [Текст] : монографія / М. М. Єрмошенко. – К.: Київ нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 209 с.
6. Економіка підприємства [Текст] : підручник / Й. М. Петрович, О. М. Боженко та ін.; під ред. Й.М. Петровича – Львів: “Новий світ 2000”, 2004. – 680 с.
7. Стеців І. С. Економічна безпека ВНЗ: сутність та особливості планування [Текст] / І. С. Стеців // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2010. – № 691 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 218–222.
8. Снігир Л. П. Класифікація загроз економічній безпеці вищого навчального закладу [Текст] / Л. П. Снігир. – Вісник Хмельницького національного університету 2015. - №5, Т.1
9. Боголіб Т. М. Принципи управління вузом [Текст] : монографія / Боголіб Т.М. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2004. – 204 с.
10. Системи якості ВНЗ: теорія і практика [Текст] / Л. М. Віткін, Л. М. Волков, О. І. Хімічева, А. С. Зенкін. – К. : Наук. думка, 2006. – 301 с.
11. Гапоненко В. Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы [Текст] / В. Ф. Гапоненко, А. А. Беспалько, А. С. Власков. – М. : Издательство «Ось-89», 2007. – 111 с.
12. Гласный М. Д. Атмосфера угроз [Текст] / М. Д. Гласный // Риск-менеджмент. – 2008. – № 7-8, июль-август. – 11 с.
13. Грунин О. А. Экономическая безопасность организации [Текст] / О. А. Грунин, С. О. Грунин. – СПб : Питер, 2002. – 41 с.
14. Карачина Н. П. Термінологічний взаємозв'язок категорій в контексті економічної безпеки [Текст] / Н. П. Карачина // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»: збірник наукових праць. – Луцьк : ЛНТУ, 2010. – Вип. 7(26), ч. 2. - С. 33-40.
15. Карпова К. В. Вищий навчальний заклад приватної форми власності як об'єкт економічної безпеки та суб'єкт господарської діяльності [Електронний ресурс] / К. В. Карпова // Ефективна економіка. – 2013. – № 2. – Режим доступу : <http://www.econpu.nauka.com.ua>
16. Мак-Мак В.П. Служба безопасности предприятия [Текст] / Мак-Мак В.П. – М. : Баярд, 2003. – С. 11–12.

17. Рахметулина Ж.Б. *Механизмы снижения рисков в предпринимательской деятельности [Текст] : монография / Ж. Б. Рахметулина. – Шымкент : Южно-Казахстанский государственный университет им. М. Ауезова, 2011. – 176 с.*

18. Соснин А. С. *Менеджмент безопасности предпринимательства [Текст] / А. С. Соснин, П. Я. Прыгунов. – Киев : Издательство Европейского университета, 2002. – 101 с.*

19. Фомичев А. Н. *Риск-менеджмент [Текст] : учебник / А. Н. Фомичев. – М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2008. – 376 с.*

References

1. Oleynikov, E. (1997). *Economic Security Essentials (state, region, company, person)* . Moscow: Business school Intel-synthesis.

2. Pokropuvnyy, S. (2001). *Economics of Enterprise*. Kyiv: Kyiv National Economic University.

3. *Basic Economic Security*. (2003). Izd th. Univ ext. Affairs.

4. Gerasymchuk, Z. (2006). *Economic security of the region: diagnosis and mechanism to ensure*. Luck: Nastyr'ya.

5. Yermoshenko, M. (2001). *Financial security of the state, national interests, the real threat strategy to ensure*. Kyiv : University Press.

6. Petrovic, M. B. (2004). *Economics of Enterprise*. Lviv: "New World 2000".

7. Stetsiv I. (2010). Economic security institutions: the nature and characteristics of planning . *Visnyk of the National University "Lviv Polytechnic"*, 691, pp. 218-222.

8. Snihyr, L. (2015). Threats to economic security classification of higher education . *Visnyk of Khmelnytsky National University*, 5.

9. Boholib, T. (2004). *University management principles*. Kyiv: Knowledge.

10. Vitkin, M. (2006). *Universities Quality Systems: Theory and Practice* . Kyiv: Science. Opinion

11. Gaponenko, V. (2007). *Economic safety of enterprises. Approaches and principles*. Moscow: Publishing "Here-89".

12. Glasnyj, M. (2008). Threats atmosphere. *Risk Management*, 7-8, p. 11.

13. Grunin, O. (2002). *Economic security organization*. St. Petersburg: Peter.

14. Karachyna, N. (2010). Terminological relationship categories in the context of economic security. *Economics. The series "Economics and Management"*, 7(26), pp. 33-40.

15. Karpova, K. (2013). Higher education institution of private property as the object of economic security and economic entity. *Efficient Economy*, 2.

16. Mac Mac, V. (2003). *Enterprise Security*. Moscow: Bayard.

17. Rahmetulina, J. (2011). *Mechanisms to reduce risks in business*. Shymkent: South Kazakhstan State University.

18. Sosnin, A. (2002). *Enterprise Security Management*. Kiev: Publisher European University.

19. Fomichev, A. (2008). *Risk Management* . Moscow: Publishing and Trading Corporation "Dashkov and K".